

Шлюб з розрахунку: український бізнес і політика

Сергій Телешун,
доктор політичних наук,
завідуючий кафедрою
політичної аналітики і прогнозування
Національної академії державного управління
при Президентіві України

Прогноз про те, що експансія бізнесу у владу одержала максимально відкриті форми в 2006 році, виявився точним. Як і питання про те, якою буде політика Президента, якими будуть шляхи розвитку України в цілому. Коли „помаранчеві” події тільки почали розвиватися, автор спрогнозував три варіанти їх розвитку. Перший (досить соціально нестабільний) – боротьба політичних і соціальних інститутів між собою із залученням внутрішніх і зовнішніх акторів. Другий – період формування базових принципів демократії та загальних правил гри. І третій – потяг до авторитаризму, спроби сконцентрувати адміністративні, правові й фінансові ресурси в одних руках.

У нестабільній ситуації бізнес-проекти й корпоративні групи завжди прагнуть знайти механізми впливу на систему влади, щоби максимально ефективно провести процеси доприватизації найбільш рентабельних основних фондів і ресурсів, які визначають обличчя майбутньої України, за моїми розрахунками, до 2017 року. Зараз дуже важливо, перебуваючи в системі влади, не тільки придбати, але й легалізувати та захистити надбане.

Природно, всі ці процеси вимагають відносної дешевизни й гарантійних зобов'язань, які реалізуються тільки при прямому впливі на владу або при входженні в неї. Звернімо увагу: на політичних „тусовках” чи то в Києві, чи в Батурині, чи в Давосі присутні одні й ті ж особи. Вони дозволяють політичним суб'єктам (ключовим політичним акторам, партіям тощо) організаційно й медійно реалізовувати соціально-політичні проекти, водночас домовляючись про „ціну” гарантій і правила гри. Але ці правила й гарантії стосуються тільки 1 – 3 % населення України.

Варіанти концентрованого впливу зосереджені на трьох напрямках: або

Сергій Телешун

ти обслуговуєш групи впливу Президента як ключової особи в державі, тобто ведеш ті чи інші соціально-культурні, політичні, особистісні проекти. Або ти фінансово-медійно й організаційно підтримуєш реальних претендентів та їх політичні проекти в системі виконавчої влади. Або йдеш у систему представницької влади – депутатський корпус – і звідти вже безпосередньо впливаєш на прийняття рішень, усуваючи посередників-лобістів. Партії в цій ситуації стають технолого-політичним додатком реалізації корпоративних інтересів і засобом публічного захисту й нападу.

Так, коли говоримо про Партію регіонів, то маємо на увазі партію неоліберального типу великого капіталу з наявністю 4 – 5 (залежно від ситуації) груп впливу, які формують через політичний інструмент свої економічні інтереси. Блок Юлії Тимошенко – більш організований і мобільний проект, що має як неоліберальні, так і соціально-популістські характеристики з латентними бізнес-важелями впливу. Йдеться про „ключових” депутатів і не тільки, які „курують” міністрів, реалізуючи ті чи інші бізнес-проекти. На думку експертів, можна говорити про 5 – 8 фінансово-політичних гравців впливу, які „вручну” курують галузі економіки через своїх політичних представників у Кабінеті Міністрів.

Досить близькими за малюнком дій у сфері „сірого” (дивись вітчизняні і закордонні ЗМІ) лобізму є представники „младо”-націонал-ліберального напрямку НУ-НС, які репрезентують 4 – 6 груп впливу, що жорстко конкурують. У цьому випадку вихід В. Балого з партії можна оцінювати не тільки з позиції політичної конкуренції, але й конкуренції з групами економічного впливу з наступним створенням нового комплексного політико-економічного проекту з „новими – старими” гравцями. У цьому ж ключі діють й інші, менш впливові фракції у Верховній Раді.

Резюмуючи, ще раз підкреслимо, що головним фактором ведення бізнесу і влади є нестабільність інститутів влади, брак єдиних правил гри у вигляді прозорого законодавства й судової гілки влади, а також вплив процесу легалізації капіталу через адміністративні й політико-правові ресурси.

Десь з 2002 року, коли партії ще зберігали формально публічний вигляд, кількість депутатів у парламенті, пов'язаних з бізнесом, збільшилася в чотири рази. За словами самих народних обранців, Верховна Рада підходить до кваліфікованої більшості мільонерів у доларовому еквіваленті. За моїми підрахунками, 67 % депутатів Верховної Ради ведуть „реальний” бізнес (маємо на увазі не обов'язково особисту участь, але обов'язкове прийняття ключових рішень), 8 – 15 % - через родичів або сателітні структури. І ще залишається невелика група депутатів, які в тій чи іншій формі лобіюють проекти, не маючи власних бізнес-активів, але одержують ренту, або, грубо кажучи, „відкат” до 30 %, і завдяки цьому можуть брати участь у суспільно-політичній діяльності.

Згадаймо останнє голосування щодо закону про держзакупівлі тощо,

коли за нього проголосували фракції Партії регіонів, БЮТ, комуністів, литвинівців і частина НУ – НС. Одержано мало не конституційну більшість у заблокованому парламенті. Тому теза про відокремлення влади від бізнесу досить спірна. Говорити зараз про професійну політику не випадає. Якщо говоримо про „сірий” бізнес, то маємо всі підстави говорити й про „сіру” політику.

Я не прихильник тотального відокремлення бізнесу від політики, особливо коли бізнес є соціально-відповідальним. Потрібно, і дуже голосно, говорити про прозорі взаємини бізнесу і влади, які мають на меті створення політико-правового буфера прямого впливу, який би унеможлиблював прямий вплив грошей на владу і навпаки. Політико-економічний лобізм навиворіт – це пряма корупція, присмачена демократичною риторикою боротьби з цим закономірним для сьогоденної України явищем. Отож нині весь бізнес, що має прибуток понад \$1 млн., перебуває під владою різних рівнів, тому що ця сума, за словами депутатів, мінімально необхідна для того, щоби потрапити до партійного списку. А щоби очолити галузеве міністерство, необхідно мати до \$40 млн. Найцікавіше, що ці цифри взято із заяв політиків, але, за словами представників органів прокуратури, при всьому огроми заяв політиків у ЗМІ жодна кримінальна справа за фактом не була порушена й доведена до логічного завершення. Це може свідчити, що сьогодні політика стала одним з різновидів бізнесу, а звинувачення – це лише технологічна складова політичної боротьби й політичної конкуренції.

Зараз у нас обмаль чисто політичних фігур, тобто ідеологічних ньюсмейкерів і політичних менеджерів. Я не маю на увазі лише „голів, що говорять”. У цьому випадку можна таож запропонувати класифікацію тих, хто обслуговує бізнес-інтереси: „бойовиків”, „спікерів”, „менеджерів”, „скарбників”, „коментаторів”, „ляльководів” і власне бізнесменів. У принципі всі вони потрібні. Але в цьому випадку говоримо про їх процентне відношення в публічній політиці. І виходить, що „публічних політиків” дуже мало. Адже політик – це ідеологічний ньюсмейкер, що вміє запропонувати інтелектуальний продукт реорганізації влади, спрогнозувати його ефективність і демократичним шляхом у конкурентній боротьбі нав'язати його суспільству. При цьому у нас немає стрункої системи законодавчих норм, які б регулювали питання власності і власників, що, у свою чергу, провокує політико-економічних гравців на політичну й судову сваволю. У цьому явищі питання рейдерства характеризує бажання політичного й економічного істеблшменту максимально сконцентрувати власність у своїх руках, незалежно від того, політична вона чи економічна. І кожен у цій боротьбі мріє одержати надприбуток. Тобто йдеться не про консенсусні дії політиків і бізнесменів в ім'я державних інтересів, а про те, щоби хоча б тимчасово стати монополістом і одержати надприбуток.

Публічний політик, за логікою, поводитьсь по-іншому. Він повинен враховувати основні інтереси політико-економічних гравців задля

Сергій Телешун

створення збалансованої, тобто консенсусної, а отже й стабільної моделі влади, доступної більшості громадян (мінімум 30 % суспільства). Тому що політика – це абсолютно самостійний різновид бізнесу, схема якого аж ніяк не вкладається в прокрустове ложе традиційного поняття бізнесу.

У 2002 - 2006 роках усе було дещо по-іншому. Тоді був певний прошарок політичних лобістів бізнесу. Ці люди не були жорстко пов'язані з бізнесом, вони були реальними політиками й репрезентували інтереси бізнесу, який фінансував їхні політичні проекти.

Вибори 2007 року й наступний колапс Верховної Ради – результат дій бізнесу, а не об'єктивної політичної ситуації.

Тут необхідно виокремити кілька моментів. Перший – брак єдиних правил гри. Другий – брак традицій, які дозволяють дотримуватися єдиних правил гри. Можуть закинути, що, мовляв, Конституція недосконала. Але ж не буває досконалих конституцій. Найбільш досконалою й демократичною конституцією був Основний Закон М. Бухаріна – Й. Сталіна. Але ж ми знаємо, як вона реалізовувалася. Зверніть увагу на Перехідні положення Конституції України 1996 року. Там вказується на необхідність якнайшвидшого прийняття трьох законів. Яких саме – тепер мало хто пам'ятає. А це багатостраждальний закон про Кабінет Міністрів, закон про Президента і закон про Регламент діяльності Верховної Ради. Вони повинні були розподілити функції взаємовідносин гілок влади. Ось і все. Але ніхто – ні влада, ні опозиція – про це не згадує. Отже, вони політично й економічно не зацікавлені в цьому. Тому що сьогодні головну роль відіграє політико-економічна доцільність – перебування при піраміді влади, що створює кількісну і якісну політико-адміністративну перевагу при створенні нових правил гри „під себе”, найчастіше вдаючись при цьому до псевдодемократичної демагогії.

Так що нині йдеться про приватизацію владних і матеріально-ресурсних повноважень. Для цього в основних фінансово-промислових груп є політичні групи впливу, медійні і фінансові ресурси, завдяки яким точиться боротьба за політико-адміністративні ресурси.

Скільки це триватиме? Мій прогноз – 5 - 8 років. Стільки в основному знадобиться на легалізацію капіталу й установлення єдиних правил гри. Після чого ці правила будуть „спущені” населенню, і почне формуватися середній клас, що обслуговуватиме ці правила.

У природі існує таке поняття, як „рудиментарний відкат”. Бізнесмени йдуть з політики, їм там не цікаво. Їм має стати нецікаво – це ключова фраза. А доти, доки політика дає прибуток більший, ніж інші легальні й нелегальні види діяльності, і захищає його, про це не може бути й мови. Тобто на першому місці за прибутковістю в Україні стоїть політика. На другому – продаж газу. На третьому – земля. Далі йдуть зброя, наркотики, проституція тощо.